

наукового пошуку. Першу групу складають філософські методи дослідження, а саме, метод діалектики, його закони та прийоми, а також метод метафізики. Серед загальнонаукових методів дослідження (друга група методів) більшою мірою застосовуються прийоми логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, порівняння), системний та структурно-функціональний методи. Третю групу складають спеціально-юридичні методи дослідження, серед яких більшою мірою застосовуються формально-юридичний метод та метод юридичного моделювання.

Також, враховуючи тему дослідження, активно використовуються такі наукові підходи як: інструментальний, цивілізаційний, телеологічний та синергетичний.

Результати дослідження. Ключовою категорією даного дослідження є інформаційні технології, використання яких об'єктивно потребує належного адміністративно-правового врегулювання.

Інформаційні технології (скорочено – ІТ) визначають як систему методів, процесів та способів використання обчислювальної техніки і систем зв'язку для створення, збору, передачі, пошуку, оброблення та поширення інформації з метою ефективної організації діяльності людей [1, с. 227].

Таким чином, інформаційні технології – це всі існуючі та проєктовані технічні та програмні засоби роботи з інформацією, включаючи використання комп'ютерів, серверів, телекомунікаційного обладнання, програмного забезпечення, Інтернет тощо.

Вказані технічні засоби справедливо називають цифровими інструментами або інструментами цифровізації, адже інформація в процесі її збору, передачі, обробки та зберігання переводиться у цифровий формат, що дозволяє значно оптимізувати, прискорити та автоматизувати вказані процеси.

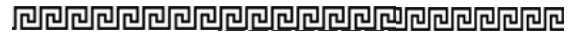
Інформаційні технології настільки поширені в сучасному суспільстві, що останнє по праву називають інформаційним. Процеси цифровізації охопили фактично всі сфери суспільних відносин і без Інтернету, смартфона, планшету, комп'ютера чи ноутбука ми вже не уявляємо своє життя.

Цифрові (інформаційні) технології значно полегшують життя людини, проте і створюють нові проблеми, пов'язані із необхідністю захисту інформації, персональних даних, протидії поширенню шкідливого програмного забезпечення, дезінформації, спаму (інформаційного сміття) тощо. Суттєвою проблемою є використання інформаційних технологій із протиправною метою.

Вищевказаним обумовлюється необхідність правового врегулювання використання інформаційних технологій, тобто створення органами публічної адміністрації чітких правил гри в цифровому просторі, а також встановлення юридичної відповідальності за порушення вказаних правил.

Використання інформаційних технологій тісно пов'язано із забезпеченням безпеки життєдіяльності, адже, як вже було зазначено, інформаційні технології не тільки полегшують життя, але й створюють нові загрози життю та здоров'ю людей. Водночас вказані технології активно використовуються для автоматизації процесів забезпечення безпеки життєдіяльності, починаючи від систем охорони праці на підприємствах, в установах та організаціях, автоматизованих протипожежних систем, і закінчуючи використанням технологій штучного інтелекту для прогнозування виникнення надзвичайних ситуацій та здійснення контролю показників різноманітних датчиків на об'єктах критичної інфраструктури та підвищеної небезпеки.

В. Кошель, Г. Сав'юк та Б. Дзундза визначають безпеку життєдіяльності як галузь знання та науково-практичну діяльність, що спрямовані

на формування безпеки і попередження небезпеки шляхом вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек, їхніх властивостей, наслідків їхнього впливу на організм людини, основ захисту здоров'я та життя людини і середовища її проживання від небезпек. Крім того, на думку вказаних науковців, безпека життєдіяльності – це інтегральна наука, що вивчає небезпеки та негативну дію на людину екзогенних та ендогенних факторів у всіх сферах життєдіяльності людини [2, с. 8].

Узагальнюючи вищезазначене, В. Кошель, Г. Сав'юк та Б. Дзундза зазначають, що безпека життєдіяльності – це наука, що вивчає проблеми безпечного перебування людини в середовищі – природному, техногенному, соціальному, в процесі різних видів її діяльності. Вона, на їх думку, є більш універсальною, ніж окремі напрямки наукових досліджень, такі як охорона праці чи цивільний захист, адже дві останні розглядають лише окремі випадки безпеки в конкретних ситуаціях, зокрема охорона праці вивчає питання безпеки людини, яка знаходиться в умовах виробництва, а цивільний захист – в надзвичайних ситуаціях, тоді як безпека життєдіяльності – у всіх життєвих обставинах [2, с. 8].

Таким чином, безпека життєдіяльності – найбільш загальне поняття, що включає в себе і питання охорони праці, і питання цивільного захисту.

О. Арламов зазначає, що виходячи з сучасних уявлень, безпека життєдіяльності є багатограним об'єктом розуміння і сприйняття дійсності, який потребує інтеграції різних стратегій, сфер, аспектів, форм і рівнів пізнання. Складовими цієї галузі є різноманітні науки про безпеку [3, с. 2].

За визначенням, який наводить О. Арламов, безпека життєдіяльності – це галузь знання та науково-практична діяльність, спрямована на вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек, їхніх

властивостей, наслідків їхнього впливу на організм людини, основ захисту здоров'я та життя людини і середовища її проживання від небезпек, а також на розробку і реалізацію відповідних засобів та заходів щодо створення і підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності людини як у повсякденних умовах побуту та виробництва, так і в умовах надзвичайних ситуацій [3, с. 3].

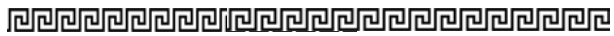
Водночас, зазначає О. Арламов, під цивільним захистом розуміється «система організаційних, інженерно-технічних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних та інших заходів, які здійснюються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підпорядкованими їм силами і засобами, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, добровільними рятувальними формуваннями, що забезпечують виконання цих заходів з метою запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, які загрожують життю та здоров'ю людей, завдають матеріальних збитків у мирний час і в особливий період» [3, с. 79].

Крім того, О. Арламов наводить схематичне визначення цивільного захисту України як державної системи органів управління, сил та засобів, створеної для організації та забезпечення захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного характеру [3, с. 79].

Наведене визначення найбільш точно та лаконічно відображає структуру національної системи цивільного захисту.

У відповідності до ст. 4 Кодексу цивільного захисту України, цивільний захист – це комплекс заходів, які реалізуються на території України в мирний час та в особливий період і спрямовані на захист населення, територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних

і культурних цінностей від надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій, запобігання виникненню таких ситуацій та подій, ліквідацію їх наслідків, надання допомоги постраждалим, здійснення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки [4].

Таким чином, цивільний захист є складовою системи забезпечення безпеки життєдіяльності як більш широкого поняття. Безпека життєдіяльності як наука розглядає всі засоби забезпечення безпеки людини у відносинах між людиною та природою, людиною та технічними засобами, а також у різноманітних суспільних відносинах, включаючи відносини із забезпечення пожежної, хімічної, біологічної, радіаційної безпеки, охорони праці, захисту територій та населення від надзвичайних ситуацій та їх наслідків тощо.

Водночас цивільний захист пов'язаний із захистом населення та територій від надзвичайних ситуацій природного, техногенного, соціального та воєнного характеру, а також із ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій та мінімізацією їх негативного впливу на життя і здоров'я людей, навколишнє природне середовище тощо.

Отже, досліджуючи питання адміністративно-правового регулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності неможливо оминати увагою і питання використання вказаних технологій в системі цивільного захисту України, що є складовою загальної системи забезпечення безпеки життєдіяльності населення України.

В свою чергу, адміністративно-правове регулювання слід розглядати як цілеспрямований владний вплив органів публічної адміністрації за допомогою норм адміністративного права на суспільні відносини, пов'язані із публічним управлінням та публічними інтересами з метою реалізації основних функцій держави, включа-

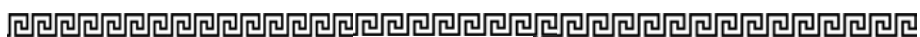
ючи реалізацію та захист прав і свобод людини.

Ознаками адміністративно-правового регулювання є: використання в основному імперативного методу правового регулювання, що не виключає використання органами публічної адміністрації диспозитивного методу та методу рекомендації; владно-управлінський вплив на суспільні відносини, через який розкриваються основні функції держави як регулятора суспільних відносин; здійснення адміністративно-правового регулювання виключно суб'єктами владних повноважень органів публічної адміністрації; здійснення нормотворчості виключно на підставі, на виконання та у відповідності до законів України.

Адміністративно-правове регулювання суспільних відносин здійснюється в основному через відомчу нормотворчість у формі наказів центральних органів виконавчої влади, спільних наказів органів публічної адміністрації, проте важливу роль в адміністративно-правовому регулюванні суспільних відносин відіграє і нормотворчість Президента України.

Суспільні відносини, пов'язані із забезпеченням безпеки життєдіяльності, безумовно містять публічний інтерес, адже однією з основних функцій держави є забезпечення безпеки населення від загроз природного, техногенного, соціального та воєнного характеру. Використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності також пов'язано із публічним інтересом – оптимізувати (автоматизувати), удосконалити механізми забезпечення безпеки життєдіяльності та цивільного захисту.

Адміністративно-правове регулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності забезпечує єдиний, стандартизований підхід до використання відповідного ліцензованого програмного забезпечення для автоматизації систем забезпечення безпеки життєдіяльності, тобто

сумісність цифрових продуктів, які використовуються різними органами публічної адміністрації. Крім того, адміністративно-правове регулювання вказаних суспільних відносин дозволяє забезпечити належний рівень захисту інформаційних ресурсів шляхом їх централізованого криптографічного шифрування, а також дозволяє оперативно поширювати позитивний досвід використання певного програмного забезпечення, окремих технічних засобів на територію всієї держави.

Отже, існує об'єктивна необхідність адміністративно-правового регулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності.

Окрему увагу необхідно приділити науковим підходам, які доцільно використовувати в процесі дослідження обраної тематики.

Так, інструментальний науковий підхід пов'язаний із інструментальною теорією права, яка розглядає право не як систему нав'язаних державою прав, заборон та обов'язків, а як систему реальних та дієвих правових засобів (інструментів) досягнення приватної чи публічної мети.

Правовим засобам у контексті інструментальної теорії права окреме дисертаційне дослідження присвятив О. Онуфрієнко [5]. Так, на його думку, правові засоби – це система субстанціональних та діяльнісних правових явищ, за допомогою яких конкретні суб'єкти правовідносин досягають приватних та публічних цілей [5, с. 14–15].

О. Ганзенко зазначає, що «правові засоби» є ключовою категорією інструментальної теорії права і в найбільш загальному розумінні являють собою систему правових форм, методів, способів і прийомів досягнення приватних чи публічних цілей суб'єктами правовідносин. Такий підхід до розуміння права, на думку О. Ганзенка, дає змогу сприймати його не як сукупність нав'язаних держа-

вою заборон, зобов'язань і дозволів, а як систему реальних інструментів задоволення потреб, реалізації інтересів особи, суспільства та держави в цілому [6, с. 36–37].

В цілому слід погодитись із такою позицією, адже інструментальний підхід до сутності права дозволяє розкрити увесь його потенціал, встановити увесь спектр правових засобів, які можуть бути використані для досягнення бажаного результату.

Таким чином, інформаційні технології в контексті інструментального підходу слід розглядати як набір конкретних інструментів, цифрових засобів досягнення публічної чи приватної мети. В свою чергу, для адміністративно-правового врегулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності доцільно використовувати увесь правовий інструментарій адміністративного права (як імперативний, так і диспозитивний методи правового регулювання, метод рекомендації, судову та адміністративну практику, накази та спільні накази органів публічної адміністрації тощо).

Цивілізаційний підхід передбачає урахування під час дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності національних правових традицій та звичаїв, особливостей національної правосвідомості та правової культури, яка сформована під впливом певних цивілізаційних чинників, а також урахування правових традицій та звичаїв, особливостей суспільної правосвідомості та правової культури тієї держави, досвід якої у певній сфері правового регулювання досліджується.

Враховуючи перспективну мету України набути повноправного членства в Європейському Союзі, особливо значення в контексті використання цивілізаційного наукового підходу набуває приведення понятійно-категоріального апарату у сфе-

рах інформаційного права та безпеки життєдіяльності у відповідність до стандартів Європейського Союзу. Так, перед органами публічної адміністрації стоїть ключове завдання – адаптувати національне законодавство до права ЄС, включаючи адміністративно-правові засади використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності.

Телеологічний науковий підхід вимагає від дослідника не здійснювати дослідження заради самого дослідження. Науковий пошук повинен мати конкретну мету, до прикладу – розробку конкретних пропозицій щодо внесення змін до чинного національного законодавства або пропозиції щодо розробки перспективного нормативно-правового акту. Так, щодо правового регулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності важливо забезпечити як теоретичну, так і практичну значимість проведеного дослідження. Результатом дослідження вказаної теми повинні стати проекти внесення змін до Кодексу цивільного захисту України, Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», а також пропозиції до перспективного Закону України «Про штучний інтелект» тощо.

Синергетичний науковий підхід передбачає дослідження механізму правового регулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності як складної системи, що прагне до самоорганізації та самовдосконалення, адже кожен уповноважений суб'єкт владних повноважень, який здійснює нормотворчу діяльність у вказаній сфері суспільних відносин, повинен узгоджувати свої дії, проекти з іншими суб'єктами владних повноважень (які, зокрема, реалізують державну політику у сфері цифрової трансформації України) і результатом такої спільної діяльності (об'єднання

зусиль) повинен бути синергетичний ефект – розробка та прийняття якісного та ефективного законодавства, практична реалізація якого задовольнить як публічні, так і приватні інтереси учасників відповідних правовідносин.

Крім того, синергетичний підхід передбачає урахування всіх факторів, які впливають або потенційно можуть впливати на особливості використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності, а також передбачає використання знань з природничих та технічних наук, які стосуються питань забезпечення безпеки життєдіяльності, а також містять інформацію про інноваційні інформаційні технології, які дозволяють удосконалити систему цивільного захисту та механізм забезпечення безпеки життєдіяльності населення в цілому.

Як справедливо зазначає В. Погребняк, потреба у постійній модернізації методологічного інструментарію юридичної науки є однією з нагальних тем, що ніколи не залишається поза увагою науковців [7, с. 70].

О. Балинська та В. Ященко також справедливо зауважують, що постійна динаміка розробки методології правознавства, багатозначність розуміння, тлумачення і застосування в юриспруденції різноманітних підходів як методологічних, що не завжди відповідає природі методології як явищу, зумовило потребу у пошуку найбільш адекватного, так би мовити, не лінійного методологічного підходу, що забезпечував би об'єктивне дослідження права і правових явищ. Діалектика як філософська методологія тут повною мірою не спрацьовує через її прикладну не розробленість саме стосовно правових явищ, політичну заангажованість, насамперед у роки тоталітаризму, домінування в сучасній правовій теорії позитивізму, що не визнає загальних світоглядних підходів до розуміння права. Звідси апеляція правознавців до окре-

мих наук як методології дослідження [8, с. 3].

Синергетика, на думку О. Балинської та В. Яценко, як підхід до дослідження права важлива передусім своїми методологічними можливостями відкриття внутрішніх механізмів самоорганізації права як системи і ствердження конструктивних напрямів її подальшого розвитку. Саме синергетика, і це беззаперечно, орієнтує розвиток системи права, вказуючи вихід її зі стану ентропії на зламі соціальних епох, що проявляється у транзитивності більшості соціальних інститутів, цінностей і норм, а отже, зумовлює виникнення нових соціальних структур і спричиняє зміни в організації управління суспільством. Синергетика здатна забезпечити вивчення права механізмами спонтанного формування і збереження складних систем, зокрема тих, що перебувають у стані нестійкої рівноваги із зовнішнім середовищем, потребують підтримки стабільності та здатні до самоорганізації [8, с. 11].

Таким чином, змістовне та всебічне дослідження актуальних питань адміністративно-правового регулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності необхідно здійснювати із використанням провідних наукових підходів, серед яких більшою мірою доцільно застосовувати інструментальний, цивілізаційний, телеологічний та синергетичний підходи.

Висновки. Проведений аналіз особливостей понятійно-категоріального апарату та основних наукових підходів до дослідження адміністративно-правового регулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності дозволяє сформулювати висновок про те, що ключовими категоріями, які застосовується у даному дослідженні є поняття адміністративно-правового регулювання, інформаційних технологій, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту.

Інформаційні технології є узагальненою категорією, яка включає в себе всі технічні та програмні засоби роботи з інформацією. Безпека життєдіяльності також є найбільш загальною категорією, що характеризує суспільні відносини, пов'язані із захистом людини, населення в цілому та територій від різноманітних небезпек (впливу негативних факторів навколишнього природного середовища, техногенних небезпек, загроз від об'єктів підвищеної небезпеки та критичної інфраструктури, наслідків соціальних та воєнних конфліктів тощо) і включає в себе поняття цивільного захисту.

Окремо слід підкреслити необхідність адміністративно-правового врегулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності з метою забезпечення сумісності програмного забезпечення та поширення позитивного досвіду використання інноваційних інформаційних технологій у вказаній сфері суспільних відносин.

Також проведене дослідження дає підстави сформулювати висновок про необхідність приведення національного понятійно-категоріального апарату у сферах інформаційного права та забезпечення безпеки життєдіяльності до стандартів Європейського Союзу з метою адаптації національного законодавства та юридичної практики до права ЄС.

Крім того, об'єктивно є необхідність використання провідних наукових підходів для дослідження різних аспектів адміністративно-правового регулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності, серед яких ключовими є інструментальний, цивілізаційний, телеологічний та синергетичний наукові підходи.

Телеологічний підхід, зокрема, передбачає, що метою будь-якого дослідження у сфері права повинна бути практично значима мета, наприклад, розробка конкретних пропози-

цій щодо внесення змін до чинного законодавства або прийняття перспективних нормативно-правових актів. Отже, проведене дослідження є теоретико-методологічною основою для аналізу актуальних питань адміністративно-правового регулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності з метою формулювання раціональних пропозицій щодо удосконалення національного адміністративного законодавства та юридичної практики у вказаній сфері суспільних відносин.

Наукова публікація присвячена аналізу особливостей понятійно-категоріального апарату та основних наукових підходів до дослідження адміністративно-правового регулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності.

Зазначається, що використання інформаційних технологій тісно пов'язано із забезпеченням безпеки життєдіяльності, адже, інноваційні інформаційні технології не тільки полегшують життя, але й створюють нові загрози життю та здоров'ю людей. Водночас вказані технології активно використовуються для автоматизації процесів забезпечення безпеки життєдіяльності.

Акцентовано увагу на необхідності адміністративно-правового врегулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності, що має забезпечити сумісність програмного забезпечення та поширення позитивного досвіду використання інноваційних інформаційних технологій у вказаній сфері суспільних відносин.

Сформульовано висновок про необхідність використання провідних наукових підходів для дослідження різних аспектів адміні-

стративно-правового регулювання використання інформаційних технологій у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності, серед яких виділено інструментальний, цивілізаційний, телеологічний та синергетичний наукові підходи.

В контексті використання цивілізаційного наукового підходу підкреслено необхідність приведення національного понятійно-категоріального апарату у сферах інформаційного права та забезпечення безпеки життєдіяльності до стандартів Європейського Союзу з метою адаптації національного законодавства та юридичної практики до права ЄС.

Ключові слова: наукові підходи, понятійний апарат, адміністрування, публічна адміністрація, безпека життєдіяльності, інформатизація, інформаційні технології, штучний інтелект, правове регулювання.

Bondar D. Features of the conceptual-categorical apparatus and main scientific approaches to the research of administrative-legal regulation of the use of information technologies in the sphere of ensuring life safety

The scientific publication is devoted to the analysis of the features of the conceptual and categorical apparatus and the main scientific approaches to the study of the administrative and legal regulation of the use of information technologies in the field of ensuring life safety.

It is noted that the use of information technologies is closely related to ensuring life safety, because innovative information technologies not only make life easier, but also create new threats to the life and health of people. At the same time, these technologies are actively used to automate the processes of ensuring life safety.

Attention is focused on the need for administrative and legal regulation of the use of information technologies in

the field of ensuring life safety, which should ensure software compatibility and the dissemination of positive experience in the use of innovative information technologies in the specified field of public relations.

The conclusion is formulated on the need to use leading scientific approaches to study various aspects of administrative and legal regulation of the use of information technologies in the field of ensuring life safety, among which instrumental, civilizational, teleological and synergistic scientific approaches are highlighted.

In the context of using a civilizational scientific approach, the need to bring the national conceptual and categorial apparatus in the fields of information law and ensuring life safety to the standards of the European Union is emphasized in order to adapt national legislation and legal practice to EU law.

Key words: scientific approaches, conceptual apparatus, administration, public administration, life safety, informatization, information technologies, artificial intelligence, legal regulation.

Література:

1. Плескач В.Л., Затонацька Т.Г. Інформаційні системи і технології на підприємствах: підручник. К.: Знання, 2011. 718 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1KHnGifjfcHmWWhNV89WWC193eJQsjAiF/view>

2. Кошель В.І., Сав'юк Г.П., Дзундза Б.С. Безпека життєдіяльності: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018.163 с.

3. Арламов О.Ю. Безпека життєдіяльності та цивільний захист: конспект лекцій. Інститут енергозбереження та енергоменеджменту Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». К., 2018. 93 с. URL: <https://orcb.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/09/BZDCZkonspekt.pdf> (дата звернення: 07.11.2024).

4. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI. Дата оновлення: 21.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 07.11.2024).

5. Онуфрієнко О.В. Правові засоби у контексті інструментальної теорії права: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»; Національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2004. 18 с.

6. Ганзенко О.О. Теорія правових засобів у контексті інструментальної теорії права. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Юридичні науки. 2016 № 3. С. 36-42.

7. Погребняк В.Я. Синергетичний підхід у методології дослідження механізму переходу цивільних прав та обов'язків. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 1. № 6. Т. 1. С. 70-73.

8. Балинська О.М., Яценко В.А. Синергетика як методологічна парадигма юридичних досліджень. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 4. С. 3-12.

